

Костючик Андрій Леонідович,

ORCID ID: 0009-0000-9448-770X

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії**Інститут професійної освіти**Національної академії педагогічних наук України*

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФЕРМЕРІВ

METHODOLOGY FOR DEVELOPING ECONOMIC COMPETENCE OF FUTURE FARMERS

У статті розглядається актуальна проблема формування економічної компетентності майбутніх фермерів у контексті трансформацій аграрного сектору України. Автор підкреслює, що сучасний фермер має бути не лише виробником, а й підприємцем, менеджером та економістом, здатним ефективно функціонувати в умовах ринку, інновацій та сталого розвитку. Виявлено суперечність між зростаючими вимогами до економічної підготовки фахівців і недостатньою ефективністю традиційних методик викладання економічних дисциплін у закладах фахової передвищої освіти. Запропоновано інноваційну методику розвитку економічної компетентності, яка базується на трьох етапах: спонукально-інформаційному, формувально-технологічному та рефлексивно-корекційному. Методика передбачає інтеграцію економічних знань із фаховими дисциплінами, використання активних, інтерактивних, імітаційно-ігрових та кейс-методів навчання, а також створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища. Особлива увага приділяється розвитку мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісно-рефлексивного компонентів економічної компетентності. Зроблено висновок, що запропонована методика формування економічної компетентності майбутніх фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства забезпечує якісну підготовку компетентних фахівців, здатних ефективно управляти сучасними аграрними підприємствами в умовах ринкової економіки та впроваджувати інноваційні підходи для їхнього сталого розвитку. Результати дослідження мають практичне значення для удосконалення професійної підготовки фахівців аграрного профілю.

Ключові слова: економічна компетентність, майбутні фермери, професійна освіта, методика навчання, інтерактивні технології, інтегроване навчання, інформаційно-освітнє середовище, економічна підготовка.

The article addresses the pressing issue of developing economic competence among future farmers in the context of ongoing transformations in Ukraine's agricultural sector. The author emphasizes that a modern farmer must not only be a producer but also an entrepreneur, manager, and economist capable of operating effectively in a market-driven, innovation-oriented, and sustainability-focused environment. The study identifies a contradiction between the increasing demands for economic training of specialists and the insufficient effectiveness of traditional teaching methods in vocational education institutions. An innovative methodology for developing economic competence is proposed, structured around three stages: motivational-informational, formative-technological, and reflective-corrective. This methodology integrates economic knowledge with professional disciplines, employs active, interactive, simulation-based, and case-study teaching methods, and fosters a supportive information-educational environment. Special attention is given to the development of motivational-value, cognitive, activity-based, and personal-reflective components of economic competence. The study concludes that the proposed methodology ensures high-quality training of competent junior bachelors in farm management and technology, equipping them to manage modern agricultural enterprises effectively and implement innovative approaches for sustainable development. The findings have practical significance for improving the professional training of agricultural specialists.

Key words: economic competence, future farmers, vocational education, teaching methodology, interactive technologies, integrated learning, information-educational environment, economic training.

Постановка проблеми. Сучасний аграрний сектор України перебуває у стані стрімких трансформацій, що зумовлені як глобальними, так і внутрішніми чинниками. Інтеграція у світові ринки, зростаюча конкуренція, стрімкий розвиток технологій (від точного землеробства та діджиталізації до біотехнологій), а також посилення вимог

до сталого розвитку та екологічної відповідальності – усе це кардинально змінює парадигму ведення сільського господарства. Сьогодні успішний фермер – це вже не просто виробник, який знає, як виростити врожай чи доглядати за худобою. Це, передусім, ефективний підприємець, менеджер та економіст, здатний до стратегічного мислення,

адаптації до мінливих умов ринку та оптимізації всіх виробничих і фінансових процесів. У цих умовах критично зростає значення економічної компетентності майбутніх фахівців-фермерів. Ми розглядаємо її як інтегровану здатність застосовувати економічні знання, навички та уміння для прийняття обґрунтованих рішень у всіх сферах функціонування фермерського господарства, що містить не лише розуміння ринкових механізмів, ціноутворення та фінансового менеджменту, а й практичні вміння з розроблення бізнес-планів, аналізу витрат і доходів, оцінки інвестиційних проєктів, управління ризиками, а також налагодження ефективних маркетингових та логістичних ланцюгів. Без належного рівня цієї компетентності, майбутній фермер ризикує втратити конкурентоспроможність, зіткнутися з фінансовими труднощами та не реалізувати потенціал свого господарства.

Водночас, аналіз існуючої системи підготовки кадрів для аграрного сектору у закладах фахової передвищої освіти виявляє низку суттєвих прогалин. Традиційні методики викладання економічних дисциплін часто залишаються надмірно теоретизованими та недостатньо адаптованими до реальних викликів фермерської практики. Навчальний процес не завжди забезпечує належну інтеграцію економічних знань з фаховими агрономічними, зоотехнічними чи інженерними дисциплінами, що ускладнює студентам застосування цих знань у комплексі. Більш того, недостатньою є імплементація активних та інтерактивних методів навчання, які могли б стимулювати самостійну аналітичну роботу, розвивати критичне мислення та формувати практичні навички прийняття економічних рішень. Як наслідок, випускники, попри отримані знання, часто відчують труднощі у безпосередньому застосуванні економічних концепцій до конкретних ситуацій у фермерському господарстві.

Таким чином, виникає суттєве протиріччя між об'єктивною, зростаючою потребою аграрного сектору України в економічно компетентних фахівцях-фермерах, здатних ефективно господарювати в умовах ринку та інновацій, та недостатньою розробленістю, теоретичним обґрунтуванням і практичним впровадженням ефективної методики формування цієї компетентності в освітньому процесі аграрних закладів. Подолання цього протиріччя є невідкладним завданням, оскільки від успіху підготовки майбутніх фермерів залежить продовольча безпека країни та сталий розвиток сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування економічної компетентності

майбутніх фахівців активно досліджується в сучасній педагогічній науці. Значну увагу цьому питанню приділяють вітчизняні науковці, які розглядають різні аспекти підготовки кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів у контексті професійної освіти.

Зокрема, у дисертаційних дослідженнях Л. Сікораки [8] та В. Москова [7] обґрунтовано педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного та будівельного профілів відповідно. Автори акцентують увагу на необхідності інтеграції економічних знань у професійну підготовку та впровадженні практико-орієнтованих методів навчання. Питання активізації навчального процесу в економічній освіті розкрито у навчальному посібнику Г. Ковальчук [6], де представлено методичні підходи до підвищення ефективності засвоєння економічних знань. У свою чергу, О. Дьомін [5] у монографії досліджує професійну підготовку бакалаврів агроінженерного профілю, зокрема в контексті формування економічної складової фахової компетентності. Інтерактивні методи викладання економічних дисциплін розглядаються у працях О. Гривківської та співавторів [4], а також О. Гай і Є. Захарової [3]. Автори підкреслюють важливість використання сучасних педагогічних технологій для підвищення якості підготовки фахівців економічного профілю.

Окрему групу становлять дослідження, присвячені формуванню економічної компетентності у студентів коледжів. Так, С. Стеблюк [9] аналізує педагогічні умови економічної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сфери кооперації, а також пропонує модель формування економічної компетентності в умовах коледжу. Аналогічні питання розглядаються в роботах О. Богоніс [1] та С. Вітер [2], які досліджують специфіку економічної підготовки у сфері готельно-ресторанного сервісу та агротехнічних коледжах.

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про багатовекторність підходів до формування економічної компетентності, що охоплюють як змістове наповнення освітніх програм, так і методичні засади організації навчального процесу.

Метою статті є наукове обґрунтування, розробка та апробація інноваційної методики формування економічної компетентності майбутніх фермерів, яка буде максимально відповідати сучасним викликам аграрного ринку та потребам освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Вивчення проблеми професійно-економічної підготовки компетентних, економічно свідомих, конкурентоспроможних

фермерів, здатних кваліфіковано вирішувати фахові завдання, дає підстави вважати, що для формування їх економічної компетентності необхідна зміна існуючої методики навчання.

Процес формування економічної компетентності фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства є досить складним, тому вимагає розроблення докладної методики цілеспрямованого його здійснення. Основними принципами спроектованої методики цілеспрямованого розвитку економічної компетентності майбутніх фермерів є: інтеграція теорії та практики – поєднання теоретичних знань з практичними навичками для забезпечення комплексного підходу до навчання; індивідуальний підхід – врахування індивідуальних особливостей та потреб кожного студента; активне навчання – використання активних методів навчання, таких як дискусії, рольові ігри, проєктна діяльність тощо; системно-послідовний розвиток мотивації – створення умов для системного та послідовного розвитку у студентів позитивної мотивації до опанування економічними знаннями.

Розв'язання завдань щодо професійно-економічної підготовки майбутніх фермерів з високим рівнем економічних знань, економічної свідомості, економічного мислення, економічної культури, які відповідають сучасним викликам та зрослими потребами агропромислового комплексу у професійно компетентних, економічно свідомих, конкурентоздатних фахівцях безпосередньо залежить від змісту та організації освітнього процесу, оскільки саме у його перебігу проходить професійне становлення особистості, набуття майбутніми фахівцями-фермерами навичок економічної діяльності. Водночас особливого значення набувають технологія та методика опанування професії в цілому та економічних дисциплін зокрема.

Аналіз зарубіжних публікацій з теми дослідження дає можливість зробити деякі висновки, щодо вимог до методики формування економічної компетентності майбутніх фермерів. Зокрема, вчені М. Бампасіду, К. Гроган, Дж. Кларк вважають, що залучення студентів до інноваційних аудиторних заходів покращує критичне мислення та комунікативні навички, які високо цінуються роботодавцями [10]. Крім того, заохочення підприємницької поведінки через цифрову фінансову інклюзію та багатовимірну освіту може підвищити готовність студентів до участі в сільськогосподарському підприємстві [11].

Розроблення методики формування економічної компетентності майбутніх фахівців-фермерів

базується на виокремленні трьох етапів: спонукально-інформаційного; формувально-технологічного; рефлексивно-корекційного. Процес формування економічної компетентності є динамічним і не має чітких часових меж між етапами. Специфіка кожного етапу визначається його цілями, змістом навчального матеріалу, використовуваними формами, засобами та методами навчання, а також очікуваними результатами.

Ефективне формування економічної компетентності у майбутніх фермерів є складним, багаторівневим процесом, що вимагає системного підходу до організації освітнього середовища та застосування адекватних педагогічних технологій і методів. Необхідно, щоб ця система планомірно, перманентно виводила студентів на вищі, творчі рівні володіння знаннями. В основу процесу розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців-фермерів покладено забезпечення низки ключових педагогічних умов, кожна з яких відіграє важливу роль на певному етапі становлення професійної компетентності майбутніх фахівців. Варто наголосити, що спроектована методика має забезпечувати обґрунтовані педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства та цілісно розвивати визначені компоненти досліджуваної інтегральної властивості особистості – мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний.

Розглянемо забезпечення кожної педагогічної умови відповідними методиками та технологіями на різних етапах застосування методики формування економічної компетентності майбутніх фахівців-фермерів.

На *спонукально-інформаційному етапі* основним завданням є формування інтересу до економічних знань та усвідомлення їхньої значущості для майбутньої професійної діяльності (розвиток мотиваційно-ціннісного компонента). Провідну роль на цьому етапі відіграє педагогічна умова системно-послідовного розвитку позитивної мотивації, яка забезпечується через демонстрацію успішних кейсів інноваційного фермерства, використання наочних матеріалів, відеороликів та презентацій, що ілюструють економічну ефективність сучасних агротехнологій. Важливе значення також має створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища (ІОС), що забезпечує студентам доступ до базових інформаційних ресурсів з економіки сільського господарства, онлайн-курсів та мультимедійних матеріалів.

Провідними педагогічними технологіями на цьому етапі виступають технології змішаного

навчання, що поєднують аудиторні заняття з використанням онлайн-платформ для надання базової інформації, та інтерактивне навчання, що залучає інтерактивні презентації та вікторини для первинної оцінки зацікавленості. Серед методів навчання домінують пояснювально-ілюстративні методи, спрямовані на передачу базових знань та формування первинного інтересу, а також репродуктивні методи для перевірки засвоєння початкової інформації (наприклад, опитування, бліц-тести).

На *формуально-технологічному етапі* основний акцент робиться на глибокому засвоєнні економічних знань (розвиток когнітивного компонента) та формуванні практичних умінь застосування економічного аналізу до технологічних та організаційних процесів у фермерському господарстві (розвиток діяльнісного компонента). Ключовими педагогічними умовами на цьому етапі є «Модернізація змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців з організації і ведення фермерського господарства шляхом упровадження інтегрованих курсів економічного характеру» (педагогічна умова № 2) та «Економізація» змісту дисциплін фахової підготовки (інтеграція елементів економічних знань з матеріалом фахових дисциплін» (педагогічна умова № 3).

Реалізація педагогічної умови № 2 відбувається шляхом впровадження інтегрованих навчальних модулів та дисциплін, що органічно поєднують економічні знання з технологічними та організаційними аспектами фермерства. Умова № 3 забезпечується через систематичне включення економічних питань до лекцій, практичних та лабораторних занять з фахових дисциплін, а також розв'язання економічно орієнтованих задач.

На цьому етапі активно використовуються різноманітні педагогічні технології, серед яких: технології змішаного навчання, тренінгові технології (тренінги з бізнес-планування, фінансової грамотності), технологія проблемного навчання (вирішення реальних економічних кейсів), імітаційно-ігрове навчання (ділові та рольові ігри), інтерактивне навчання (використання спеціалізованого програмного забезпечення) та кейс-метод (аналіз конкретних економічних ситуацій).

Провідними методами навчання виступають імітаційні, евристичні, пошукові, дослідницькі, практичні та ігрові методи, що забезпечують активне залучення студентів до процесу навчання та сприяють розвитку їхніх аналітичних, проблемно-вирішальних та практичних навичок.

На *рефлексивно-корекційному етапі* основна увага приділяється узагальненню та систематизації набутих економічних знань та умінь, розвитку

здатності до самоаналізу та самооцінки власної економічної компетентності (розвиток особистісно-рефлексивного компонента), а також коригуванню індивідуальної траєкторії професійного розвитку. Ключовою педагогічною умовою на цьому етапі є створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища, що забезпечує можливості для представлення результатів проектної та дослідницької діяльності, отримання зворотного зв'язку та використання портфоліо для самооцінки.

Серед педагогічних технологій на цьому етапі домінують технології змішаного навчання (для організації дистанційного консультування та розміщення матеріалів для саморефлексії), тренінгові технології (для розвитку навичок самопрезентації), інтерактивне навчання (використання електронних портфоліо) та кейс-метод (для аналізу складних ситуацій та рефлексії власного досвіду). Основні методи навчання включають дослідницькі (проведення самостійних досліджень), практичні (захист проєктів, презентація результатів), евристичні (рефлексивні бесіди, дискусії).

На наше глибоке переконання, методика вивчення економічних дисциплін має бути дидактично збалансованою. У ній методи навчання необхідно чітко підпорядкувати цілям оволодіння навчальним матеріалом та системно послідовно застосовувати пояснювально-ілюстративні, репродуктивні способи опанування економічних знань, які повинні замінятися (після досягнення запланованих цілей) проблемним викладом, частково-пошуковими, дослідницькими методами. Саме на такій послідовності включення здобувачів освіти у різновиди навчально-пізнавальної діяльності засновані інтенсивні інтерактивні технології, що реалізують ідею навчання через діяльність.

Успішному процесу формування економічної компетентності сприяє правильний вибір форм і методів навчальної роботи. На думку дослідників [1; 2; 5; 6; 7], вибір навчального методу – складний і багатофакторний процес, який вимагає глибокого аналізу характеристик навчальної групи, чіткого визначення дидактичної мети, розуміння сутності проблеми, яку метод покликаний вирішити, а також передбачення потенційних труднощів і обмежень, зокрема технічних умов його реалізації. Основним критерієм ефективності методу є його педагогічна доцільність – здатність забезпечити належну якість засвоєного матеріалу за оптимальних витрат часу та зусиль обох сторін. У пошуку сучасних форм навчання пріоритет надається активній позиції студента як суб'єкта освітнього процесу, що створює умови для цілеспрямованого впливу викладача

на формування професійно значущих якостей. У такому контексті зростає роль інноваційних технологій навчання, упровадження яких вимагає постійного теоретичного осмислення та адаптації до нових освітніх викликів.

Методика викладання економічних дисциплін потребує дидактичної збалансованості, тобто методи навчання слід чітко підпорядковувати цілям засвоєння навчального матеріалу, передбачаючи системно-послідовне застосування пояснювально-ілюстративних та репродуктивних способів опанування економічними знаннями, які у подальшому, після досягнення базового рівня розуміння, мають органічно замінюватися проблемними, частково-пошуковими та дослідницькими методами. Саме така послідовність залучення студентів до різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності є основою інтенсивних інтерактивних технологій, що втілюють принцип навчання через діяльність (action learning).

У межах розробленої експериментальної методики формування економічної компетентності майбутніх фахівців-фермерів було впроваджено проведення інтегрованих занять із застосуванням інтерактивних методів навчання. Такий підхід забезпечив поглиблене розуміння студентами міжпредметних зв'язків та практичної цінності економічних знань у контексті їхньої майбутньої професійної діяльності. Для формування цілісної економічної компетентності необхідно подолати фрагментарність викладання економічних дисциплін та забезпечити їхню інтеграцію з іншими фаховими предметами. Технологіями та методами для реалізації інтеграції на рівні дидактичного синтезу слугують: проведення міждисциплінарних семінарів та практичних занять – організація спільних занять для викладачів різних дисциплін з метою демонстрації взаємозв'язку між економічними та технологічними аспектами фермерства.

Експериментальна методика розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і технології ведення фермерського господарства активно використовує можливість ІОС коледжу для підтримки індивідуальної

професійно-економічної підготовки студентів, зокрема: забезпечення доступу до сучасних інформаційних ресурсів економічного спрямування; впровадження електронних навчальних курсів та платформ дистанційного навчання; створення віртуальних навчальних середовищ та симуляцій: використання віртуальних лабораторій та бізнес-симуляцій для моделювання економічних процесів у фермерському господарстві; організація онлайн-консультацій та вебінарів з провідними фахівцями аграрної економіки; створення можливостей для самостійної дослідницької роботи студентів; створення центрів підтримки студентів з питань економічної підготовки.

Створення сприятливого ІОС сприяє розвитку самостійності студентів, їхньої пізнавальної активності та відповідальності за власну професійно-економічну підготовку. Надання доступу до різноманітних інформаційних ресурсів та інструментів самостійного навчання дає можливість студентам будувати індивідуальні траєкторії професійного розвитку та поглиблювати свої знання у сферах, що становлять для них особливий інтерес.

Для досягнення компетентісно орієнтованих цілей економічної підготовки майбутніх фахівців у фаховому коледжі слід системно застосовувати інноваційні педагогічні технології, зокрема інтерактивного, змішаного, проблемного, імітаційно-ігрового навчання, кейс-метод, метод проєктів тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, запропонована методика формування економічної компетентності майбутніх фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства розроблена на основі визначених та обґрунтованих педагогічних умов, забезпечує якісну підготовку компетентних фахівців, здатних ефективно управляти сучасними аграрними підприємствами в умовах ринкової економіки та впроваджувати інноваційні підходи для їхнього сталого розвитку. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні аспектів експериментальної перевірки методики цілеспрямованого розвитку економічної компетентності майбутніх фермерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богоніс О. М. Формування економічної компетентності майбутніх молодших спеціалістів готельного та ресторанного сервісу в професійному коледжі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 322 с.
2. Вітер С. А. Формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 253 с.
3. Гай О. М., Захарова Є. Ю. Інтерактивні методи викладання економічних дисциплін у вищих навчальних закладах в контексті забезпечення якості підготовки вітчизняних фахівців. *Наукові праці Кіровоградського національного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 27. С. 36–42.

4. Гривківська О. В., Відоменко О. І., Аренович І. М., Аренович Б. М. Інтерактивні методи у методиці викладання економічних дисциплін. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2022. Том 21. Вип. 2 (51). С. 21–29. DOI 10.18524/2413-9998.2022.2(51).274362
5. Дьомін О. А. Професійна підготовка бакалаврів зі спеціальності «Агроінженерія» : монографія / за наукової редакції Романової Г. М. Київ : Видавець ФОП Ямчинський О. В. 2020. 481 с.
6. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. Київ : КНЕУ, 2005. 298 с.
7. Москов В. А. Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю : дис. ... канд. пед. наук (доктора філософії). 13.00.04 Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2017. 289 с.
8. Сікорака Л. А. Формування економічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України. Вінниця, 2020. 295 с.
9. Стеблюк С. В. Педагогічні умови економічної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сфери кооперації у коледжі : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 264 с.
10. Vampasidou M., Grogan K. A., Clark J., Sandberg M. Career Skills: Perceptions of Importance and High Impact Learning Activities for Skill Development in Agricultural Economics and Agribusiness Programs. 2016. № 1 (60). С. 36–44.
11. Liu Z., Zhang Y., Li H. Digital Inclusive Finance, Multidimensional Education, and Farmers' Entrepreneurial Behavior. *Mathematical Problems in Engineering*, 2021, С. 1–13. <https://doi.org/10.1155/2021/6541437>